

Seljuklylarda aýdym-saz we edebiýat

Category: Aýdym-saz sungaty, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Seljuklylarda aýdym-saz we edebiýat SELÇUKLULARDA MÜZİK VE LİTERATÜRÜ

Dandanakan Savaşı (1040) ile Horasan'da ortaya çıkan, kısa sürede Orta Asya'yı etkisi altına aldıktan sonra İran, Irak, Suriye bölgesini ele geçiren, Abbasileri vassal devlet haline getiren, Malazgirt Savaşı (1071) ile Anadolu'yu fetheden, Mısır'da Eyyubilerin kurulmasına sebep olan Büyük Selçuklu Devleti, Sultan Sencer'in (ö. 1157) ölümüyle yıkılırken, ardında hükmettiği topraklarda bir çok beylik bıraktı. Azerbaycan, Kirman, Irak, Suriye, Dımaşk (Tugtekinliler), Musul (Zengiler) Selçukluları gibi ardında bıraktığı beylikler ve devletlerden biri olan Türkiye Selçukluları bir yüzyıl daha yaşadı. 1258'den itibaren Moğol istilasını ile Orta Asya'dan Mısır'a kadar Selçukluların hakimiyeti tamamen yıkıldı ve bu topraklarda Moğollara bağlı yeni beylikler kuruldu.

Bu makalenin amacı daha önce üzerinde yeterince ve ciddi olarak durulmamış bir konu olduğu anlaşılan Büyük Selçuklu Devleti ve Türkiye Selçuklu Devleti ile Anadolu Beyliklerinin hakim olduğu topraklarda yani XI. yüzyıl ortalarından Moğol istilasının olduğu XIII. yüzyıla, Orta Asya'dan başlayıp Azerbaycan, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'ya uzanan bölgede müziğin literatür ve kültürünü ortaya çıkarmaktır.[1]

■ Selçuklularda Nevbet/Askeri Müzik

Selçuklu sultanları saltanat alameti olarak bulundurdıkları arma ve çetr yanında nevbeti de kullanırlardı. Çetr bir mızrak üzerinde bulunan küçük bir şemsiye idi ve bir görevli bunu daima sultanın başı üzerine tutardı.[2]

Nevbet, günde beş vakit sultanın kapısında bir müzik çalan

askeri mızıkta takımının yaptığı uygulamaya denirdi. Sultana bağlı emirler içinde ancak sultanın izin verdiği emirler üç vakit nevbet çalabilirdi, eğer beş vakit çalarlarsa isyan etmiş veya devletten ayrılmış sayılırlardı. İbn Haldun'un da belirttiği gibi nevbet takımı Sultanla birlikte yolculuğa veya savaşa giderdi. Aşağıda bununla ilgili örneklerden bazıları yer almaktadır.[3] Nevbet-i penç veya nevbet-i pençgane de denilen bu müzik takımında kös, davul, zurna, nakkare ve nefir çalgıları kullanılırdı.[4]

Büyük Selçuklu Devleti'nde beş vakit nevbet çalındığı gibi daha sonra kurulan beyliklerden bazılarında da beş vakit nevbet çalınmıştır. Kirman Selçukluları'nda (kuruluşu 1050-yıkılışı 1189) görüldüğü gibi.[5] O devirlerde ceza hakimi diyebileceğimiz emir-i hareslerin de bir kös çalan nevbet takımının bulunduğu Siyasetname'den öğreniyoruz. Bir Selçuklu veziri olan Nizamülmülk bu eserin 35. faslında saray görevlilerinden saydığı nevbetçilerin çok dikkatli olmalarını, güvenlik açısından yanlarına ve aralarına yabancıların girmemesi gerektiğini önemle vurgular.[6]

Selçuklularda nevbet takımının bazı uygulamaları tarih kaynaklarında yer almaktadır. Selçukluların daha Dandanakan Savaşı'ndan önce, 1035'de Gaznelilerle yaptıkları bir savaşta davul (tabl) ve nakkare kullandıkları ifade edilir.[7] Tuğrul Bey'in Abbasi halifesini vassal durumuna getirdiği 1060 yılından sonra verdiği izinle, Abbasi sarayında da nevbet takımı kurulmuştur. Ölümü üzerine bağımsız olmak için bu durumu değerlendirmeye çalışan Abbasi halifesine rağmen Bağdat'ta nevbetten sorumlu Amidi Ebu Said, halifenin emirlerini hiçe sayarak saray önünde Selçuklu usulü üzere nevbet çaldırmağa devam etmiştir.[8] Tuğrul Bey'den sonra yerine geçen Alparslan da nevbete önem verirdi. Bir keresinde kendi nevbeti dışında davul çaldıran çok sevdiği devlet adamı Hezaresb'i azarlamıştır.[9] Anadolu'yu elinde bulunduran Bizanslılara karşı 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nı kazanan Alparslan'ın ordusunda kös ve boru kullanan nevbetin bulunduğunu yine kaynaklardan bilmekteyiz.[10]

Melikşah oğlu Sultan Mehmed'in 1117'de ölmesi ile 14 yaşında

olan Mahmud Selçuklu tahtının varisi oldu. Ancak amcası Sultan Sencer'le bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre her ikisi de Sultan unvanı kullanabilecek ve kapılarında beş vakit nevbet çalınacaktı.[11]

Bundan kısa bir süre sonra Sultan Mahmud, Abbasi başşehri Bağdat'a girmek isteyecek, halife buna razı olmayınca ortaya bir anlaşmazlık çıkacaktı. Bunun üzerine Sultan Mahmud 1126'da Bağdat'a girmiş, halife buna karşı tıpkı Selçuklular gibi çetr altında sarayından çıkıp nevbet (askeri mızıka) çaldırarak (el-bukat ve'l-kusat)[12] ordu toplayıp savaş için hazırlık yapmaya başlayınca, Sultan Sencer Rey'e gelmiş, Sultan Mahmud ile halifenin anlaşmasını sağlamıştı. Sultan Sencer daha Rey'de iken halife Müsterşid ona bir elçi ile bazı hediyeler göndermişti. Sultan Sencer gelen elçiye bazı ikramlarla birlikte davullar (kusât), nakkareler (bukat), bayraklar (a'lâm) verip kapısında üç namaz vakti nevbet çalınmasına verilen izni yenilemişti.[13] Böylece Sencer halifeyi kendine bağlı bir emir yani vassalı olarak kabul ediyordu.

Abbasilerin -Arapların- askeri müziği Fars ve Türklerden aldığını, sarayda sancak ve nevbet bulundurdıklarını, seferde halifenin ardından geldiklerini, halifelerin ve valilerin savaş veya tayin edildikleri yere bu askeri müzik takımı ile gittiklerini İbn Haldun anar.[14]

Türkiye Selçuklularından I. Mesud'dan (1116-1156) beri Anadolu topraklarında nevbet beş defa vurulurdu. Türkiye Selçuklularından Alaaddin Keykubad saltanat alameti sayılan çetr yanında kös, boru, nakkare ve zurna bulunduran nevbet takımlı bir ordu ile Alaiye kalesini almıştı.[15] İbn Battuta, sultanın saz takımının yüz kişi olduğunu, bunlardan 10 kişinin davulcu, beş kişinin zurnacı, 10 kişinin de guyende olarak 25'er kişilik gruplar halinde dizildiklerini, sultanın sağ ve solunda yer alan emirlerden sonra geldiklerini tanımlar.[16] İbn Haldun da Selçuklu ordusunda kös ve tabl kullanıldığını doğrular. Bu nevbet âdeti Türkiye Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad tarafından nevbet vurmasına izin verilen Osman Gazi zamanından sonra Osmanlılarda da devam etti.[17] Savaşta düşmanı korkutmak, askerin şevkini artırmak veya düşmanın

içine korku verip gücünü kırarak barışı sağlamak olarak değerlendirilmekte olan ve adına daha sonra mehter denilen bu askerî takım, 1299'da kurulduğu kabul edilen Osmanlılarda, savaşlarda, bayramlarda, sur-ı hümayunlarda/düğünlerde ve elçileri kabul törenlerinde çalınırdı.

Yazarı bilinmeyen eldeki tek nüsha olan yazma Kitabü'l-enik fi'l-menacık/Kitabü'l-hiye'l-fi'l-hurub ve feth[18] adlarında iç içe Arapça iki eser 1356'da yazılmıştır. Anadolu'da yazılmış olması muhtemel olan bu eserlerden ikincisinin içinde harplerde davul ile işaretleşmelere ilişkin bilgiler vardır.[19] Davul ve bayrak gibi nebetin bir saltanat işareti olarak görülmesi halk içinde kabul edilen bir davranış olduğu gibi o zamanki edebi eserlerde de zaman zaman ifade edilmektedir. Nişapurlu Feridüddin Attar, sufi olmanın önemini ve "seyr ve suluk"u anlattığı Mantıku't-tayr adlı eserinde "saltanat nebeti vurmak" ve "davul ve bayrak" ifadelerini kullanmaktadır.[20]

■ Selçuklularda Mevrit

Mevrit okuma adetinin bu yüzyıllarda İslam toplumlarında yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Tarih kayıtlarında Fatımilerin düzenledikleri mevrit törenleri yazılıdır. Kuzey Irak ve Güneydoğu Anadolu'da hüküm sürmüş olan Erbil Atabegleri de mevrit merasimlerine önem verirlerdi. Erbil Atabeglerinden (veya Begtekinliler) Kökböri, muharrem ayından rebiülevvel ayına kadar her yıl mevrit merasimleri düzenlerdi. Törene gelen yerli ve yabancı pek çok bilim ve devlet adamına ikramlarda bulunur, halka açık sofralar kurulurdu.[21] Kökböri'nin düzenlediği mevrit törenlerine sufiler de katılır sema yaparlardı.[22]

Mevrit töreni yapma geleneği ilk defa Fatımilerde görülmekle birlikte Eyyubi ve Begtekinliler devletlerinde de bu törene önem verilmiş ve uygulama pekişmiştir. Bu yüzyıllarda mevrit törenleri zaman zaman halk arasında da yapılıyordu. Çok yaygın olan bu mevrit törenlerinde mevritlerinin okunması için devrin alimleri mevritler yazıyorlardı. İbnü'l-Cevzi (ö. 1201) el-

Arus adlı eseriyle bu kervana katılanlardandı. İbn Dihye bu mevlit törenleri için Kitabü't-tenvir fi mevlidi's-siraci'l-münir adlı manzum bir eseri Kökböri'ye sunmuş ve bu eseri onun huzurunda okumuş ve ondan 1000 dinar mükafat almıştı.[23]

■ Selçuklu Topraklarında Sufiler ve Sema

XI. yüzyılda sufilerin müzik ile anektotlarını ve görüşlerini Sülemî'nin (ö. 1021) et-Tabakâtü's sûfiyye'si ile Risâle fi's sema[24] adlı eserlerinde görebiliriz. Risalelerinden oluşan eseri[25] ile et- Tabakât'ı daha sonra yapılan ilavelerle birlikte Türkçeye tercüme edilmiştir.[26] Nişabur sufilerinden Ebû Ali Dekkak'ın[27] damadı Kuşeyrî'nin (ö. 1074) er-Risâle'si de[28] o yüzyılın Orta Asya, İran ve Arap dünyasında sufilerin müzik ve sema görüşleri hakkında bilgilerin aktarıldığı bir eserdir. Esasen sema hakkında naklettiği fikirlerin ekserisi Ebu Ali Dekkak'ın fikirleridir. Bu zat Hızır b. Abdullah'ın eserinde görüldüğü gibi daha sonraları yazılan müzik eserlerinde görüşlerine değer verilen sufilerden biri idi.[29]

Horasan sufilerinden ve ilk melamilerden sayılan Ebu Said Ebülhayr (ö. 1049) Selçukluların merkezinde semalı meclisleriyle ünlü idi. Ünlü müzik teorisyeni İbn Sina, Ebu Said Ebülhayr ile tanışmıştı. Ebu Said Ebülhayr'ın huzurunda bir hanendenin beste yaptığı, Ebu Said'in bunu dinlediği ve güfte sahibini sorduğu aktarılır.[30] Ebu Said Ebülhayr gibi Orta Asya'da Ebu Ali Dekkak ve damadı Kuşeyri (ö. 1074),[31] Irak bölgesinde Abdülkadir Geylani (ö. 1165) ve Ahmed Rifai (ö. 1182) semaya hoşgörü ile bakanlardandı. 1160'da hacca gittiği zaman Hz. Peygamber'in elini öpme şerefine eren Ahmed Rifai'nin mensupları şiş saplamak, zehirli yılanlarla oynamak, deflerle ilahi söyleyip dolaşmak gibi özellikleri ile tanınırdı. Evradları, manzum duaları Anadolu'ya kadar yayılan mensupları tarafından yüksek sesle sokaklarda, meclislerde sürekli okunurdu.

Irak, Suriye ve Anadolu'da yayılan Rifailerin Moğol akınlarına karşı yaptıkları gösterilerden bahsedildiğine göre onlar da

defleri eşliğinde zikir yapıyorlar, ilahi söylüyorlar, Selçuklu topraklarında faaliyette bulunuyorlardı. Kural tanımaz olarak tanımlanan Haydariler, Haririler, Melamiler faaliyetleri Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar sarmıştı. Bunlar raks ve sema taraftarı idiler. Bir kalendermeşrep melami görülen matematikçi ve astronom Ömer Hayyam ünlü rubailerinde davul, çan, çenk, ney, rebab, ut çalgılarından bahsetmekte, Hz. Davud'un nağmeleri, çalgı ve nağme kelimeleriyle teşbihler yapmaktadır.[32] Selçuklu sultanları Melikşah ve Sencer'in koruması altında olan Ömer Hayyam kendisinden ders almaya gelen ünlü ahlakçı Gazzali'ye ders vermeği kabul etmiş, fakat sonunda "davul"la bu durumu halka ilan etme şartı koymuş olması ilginçtir.[33]

Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün kurduğu medreselerde hocalık yapan Gazzâlî (ö. 1111)[34] İhyâu ulûmi'd dîn adlı ahlakî/ansiklopedik dinî eserinde sufilerin zikir ve sema konularına bölümler ayırmış ve söylenenlerin bir değerlendirmesini yapmıştır. Müzik hakkında olumlu ve olumsuz görüşleri sıralayarak onlara cevap vermiş ve müziğin mübah yapılmasının yasak olmadığını, bununla birlikte müziğin kötü amaçla kullanılmasının doğru olmadığını savunmuştur. Onun fikirleri Batı dünyasını da etkilediği gibi Müslümanlar üzerinde günümüze kadar etkisini devam ettirmiştir.[35] Gazzali ayrıca Kimya-yı Saadet adlı eserinde de sema meselesini, müziğin etkilerini, dini durumunu kısaca ele almıştır. Gazzali'nin kardeşi olan Ahmed Gazzali (ö. 1121) de Sema'nın meşruluğu hakkında bilgiler verdiği eserler yazmıştır.

Sadi Şirazi (ö. 1258) de çağın sufi müzik anlayışını yansıtan ifadelerle yer verir. Eserinde müziğe karşı hoşgörülü olunması gerektiğini, bir müridin bir eğlence meclisinde gördüğü defleri patlatınca dayak yediğini ve ardından pirine gidip, olayı anlatıp dert yanması üzerine piri ona "def gibi döğölüp yüzün yaralı olsun istemezsen, çenk gibi başını aşağı tut, hoşgörülü ol" tavsiyesinde bulunmasını hikaye eder.[36] Kendisinin müzik görüşü de sufilerinki ile paralellik arz eder. O müziği dinleyenlere göre değerlendirir. Dinleyenler

müziği ruh ve maneviyat ile dinlerse melekler bile onun yüksek alemine varamazlar. Eğer dinleyen maskaralık için dinlerse onun ruhunda oturmuş olan şeytan kuvvet bulur. Şehveti için müzik dinleyen kimseler ise sema eri olamaz, ona müzik haramdır.[37]

İbnü'l-Kayserânî (ö. 1113), Sühreverdî Ebû Necîb (ö. 1168) sufilerin müzik hakkındaki görüşlerini destekleyen fikirlerini eserlerinde dile getirdiler.[38] Genelde sufilerin sahiplendikleri müziğe karşı bir tepkinin eserini Bağdat'da yaşamış olan İbnü'l Cevzî (ö. 1201) gerek İslam hukuku dalındaki eserlerinde gerekse Telbîsü iblîs adlı eserinde[39] bu görüşlerini yansıtmaktadır. Öte yandan yanlışı olarak müziğe karşı olduğu sanılan İbn Teymiyye Takiyyüddin Ahmed (ö. 1328) ise müzik hakkında şöyle demektedir: "Eğlence kabilinden müzik dinlemek rivayetlerde görüldüğü gibi kadınlar ve çocuklar için sevinçli anların özelliklerindendir. İslam dininde bu konuda zorluk yoktur".[40] Yazar, sufilerin sema konusuna ayırdığı yerde "Allah, kuranı güzel sesle okuyan kimseyi, muganniyesi yani şarkı söyliyen cariyesi olan kişinin, böyle bir cariyesini (muganniye) dinlemesinden daha fazla dinler" hadisine yer vermektedir.[41] İbn Teymiyye'nin ilahi söyleyip zikir yapan sufileri "savt ehli/savtiyye/ses ehli" diye nitelemesi de ilginçtir.[42] İbn Teymiyye bu konuda yazdığı Mes'eletü's-sema[43] eseriyle birlikte fetvası da ayrıca yayınlanmıştır.[44] Mustafa Kara ve J.R.Michot İbn Teymiyye'nin görüşlerini ele alıp incelemişlerdir.[45] Ünlü edebiyatçı Ragıb el-İsfahani (ö. 1108), Muhadaratu'l-udeba ve muhaveretü's-şuara ve'l- bulağa'sında (İstanbul 1326, II, 239-279),[46] ve Şam'da yaşayan Ebubekir b. Muhammed Hısnî, (ö. 1426) ve Muhammed b. Abid Serhedi (ö. 1275) eserlerinde semanın meşruluğu hakkında bilgi verirler.[47] Dönemin ünlü sufilerinden Ruzbihan Bakli (ö. 1209), Risaletü'l-kuds (Şiraz 1342) adlı Farsça eserinde müziğin etkileri, sema ve tasavvufi yorumu ele almıştır.[48] Aynı sufi Meşrebü'l-ervah adlı eserinde sufileşmiş insanların ulaşabildiği semanın çeşitli makamları arasında "semau'l-evtar"ı anmaktadır.[49] Ruzbihan Bakli'nin halifelerinden

Siraceddin Mahmud b. Halife (ö. 1166) Atabeg Sungur'un etrafında bulunan değerli alimlerden idi (DGBİT, VIII, 58).

Ünlü tarihçi İbn Kesir, Nureddin Zengi'nin (ö. 1174) teheccüt namazına kalkmak isteyen çok sevdiği karısı İsmet Hatun için geceleri davul çalma adetini başlatmış olduğunu yazar.[50]

XIII. yüzyılın ünlü sufilerinden olup işrakîyyenin kurucusu kabul edilen Anadolu'da bir süre dolaşarak fikirlerini yayan Sühreverdi Şehâbeddin'in (ö. 1234) sema konusuna yirmi iki-yirmi beşinci bölümleri ayırdığı Avârifü'l maârif (Kahire 1971)[51] ve Türkiye Selçukluları topraklarında bir süre yaşayan İbnü'l Arabî'nin (ö. 1240) çeşitli eserlerinde görülen fikirleriyle[52] müziğe karşı olmadıkları anlaşılmaktadır. Şehabeddin Sühreverdi'yi XV. yüzyılda yazılan bazı eserlerde de musikişinas üstat olarak anılması onun müzik konusunda bilgisini ve Anadolu'daki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Hızır b. Abdullah'ın edvarında anıldığı gibi.[53] İbnül Arabî semayı ruhani, mutlak ve mukayyed olarak sınıflandırmaktadır. Defler eşliğinde ilahiler, tevhid, salat, zikir söyleyerek yapılan bu tür sufi toplantıları zaman zaman farklı adlarla da anılmışlardır.[54] Sufilerin eskiden beri serbest tarzda yaptıkları ve daha sonra Mevlana'nın (ö. 1274) Anadolu'da kurduğu tarikatın simgesi olan sema oğlu ile sistemleştirilmiştir.

Edebiyat ve tasavvuf sahasında meşhur bir sima olan Siraceddin Ahmed, Erzincan civarında hüküm süren Mengücekler (1071-1227) toprağında yaşamış, sesi ile ünlü bir musikişinastı. Ününü duyan Eyyubi hükümdarı Melik Eşref onu Şam'a davet edip dinlemişti.[55]

Coğrafi eser yazarlardan Kazvini gibi bazı coğrafyacılardan eğlence yıldızı olarak kabul edilen Zühre (Venüs) yıldızının tesirinde gösterdiği[56] Anadolu'da faaliyet yapan Mevlana, bu sema yapan Orta Asya sufilerinden etkilenmiş ve semayı Anadolu topraklarına taşımıştı. Mesnevisinde müzik aletleri ve semadan sık sık bahseden Mevlana ve Sultan Veled'in rebab çaldıkları, müzik dinledikleri ve Anadolu'da semayı yaydıkları, mevlevî ayinlerinin oluşmasına katkıda bulundukları kabul edilmektedir.[57] Bestesi günümüze kadar gelen acem devri

denilen bir peşrev ve ırak saz semaisi Sultan Veled'in (ö. 1312) besteleri arasında sayılır. Daha sonra bestelenen birçok mevlevi ayininin vaz geçilmez tek Türkçe kıtası Sultan Veled'indir. Sultan Veled'in Rebabname adlı eseri de XIII. yy.'da yazılmış Türkçe tasavvufi, edebi bir eserdir.[58]

Mevleviler, Kübreviler, Yeseviler, Kadiriler, Rifailer gibi bir çok sufi tarikatı Anadolu'da faaliyet yapıyordu. Bunlar sema yapar, kural tanımaz olarak bilinir, yüksek sesle evrad ve gülbank okur, zikir yapar ve ilahi söyler, çoğunlukla def, daire, mazhar, kudum kullanırlardı. Kübreviye'nin kurucusu Necmeddin Kübra'nın (ö. 1221) müridleri arasında Mevlana'nın babası vardı.[59] Mevlana'nın ölümünden sonra ayinler yanında Şeb-i aruz törenleri de yapılmaya başlandı. Mevleviler ney (altı çeşit), rebab, def, kudüm kullanırlardı.[60] Mevlevilerden başka Anadolu'da kurulan ahi zaviyelerindeki toplantılarda da raks ve müzik icra edildiğini İbn Battuta nakletmektedir.[61]

Ahilerden önce Anadolu'da görülen Fütüvvet teşkilatı mensuplarının söyledikleri gülbanklar sesli müziğin örneklerindendir. Ahmed Yesevi'nin dervişleri Anadolu'ya göçettikleri zaman "Horasan Erenleri" olarak tanındılar. İbn Battuta, Evliya Çelebi seyahatnamelerinde Horasan'dan gelen derviş ve erenlerden bahsedilir. Bacıyan-ı Rum teşkilatında ise muhtemelen ilahilerin söylendiği toplantılar yapıyor olmalıdır.[62]

Anadolu'da Karamanlı İbnülfeth b. Ebi şuca tarafından 1167 tarihinde Sülemi'nin sema hakkındaki eserini kopya etmesi Anadolu'da gittikçe yayılan semanın caizliği için ihtiyaç duyulan bir eser olmalıdır.[63] Bu kopya aynı zamanda Nişabur bölgesinde yaşamış olan sufilere Anadolu'da önem verildiğini de gösterir. Anadolu Beylikleri zamanında yaşamış olan Yunus Emre'nin (ö. 1320) ilahileri Anadolu'da coşkulu dini müziğin en önemli örnekleridir.[64] Bir ilahisinde şeşta (çeşte) ve kopuzu zahidlerin haram saydıklarını, gerçekte bunların mismil yani temiz olduğunu söyler. Burada şeşta ve kopuzu insan-ı kamile, kirişlerini yani tellerini dolayısıyla tellerinden çıkan sesi, nağmeleri veya notaları insan-ı kamilin aşkına

benzetir. Yine bu şiirinde “Mevlana sohbetinde sazla işret oldu” diyerek Mevlevi semasını aşıkların işretine benzetir.[65]

■ Selçuklu Topraklarında Eğlence Müziği ve Müzik Kitapları

Selçuklu saraylarında gelenleri bazen eğlendirmek için görevli mutrip ve mutribeler bulunurdu. Kaynaklarda eğlence meclislerinde görevli olan “saka” diye kayıtlı sakiler vardı.[66] Zaman zaman gelen elçilere törenler düzenlenir, halk için bahçelerde[67] eğlenceli ziyafetler verilirdi. Tavaşi, serheng (çavuş) olarak görevli bulunanların ince ruhlu, edebiyat ve eğlenmekten anlayan kişiler olması tercih edilirdi. Serhengler Sultanların emirleri için münadilik yapar, çeşitli merasimlerde gereken alkış vazifesini yerine getirirdi.[68] Şehirlerdeki medeni hayatın gereği olarak çeşitli mesleklerle beraber mugannilik, dans çeşitleri, eda ile çalgı çalmayı öğreten öğretmenler sınıfının türediğini, bununla birlikte hayvanlara nağme, terane, dans öğretildiğini, özellikle saraylarda ve şehirlerde şarkı, dans ve müzik aletleriyle düğün ve muhteşem ziyafetler düzenleyen ustaların çoğaldığını,[69] toplumsal hayat için gerekli ve şerefli meslekler içinde şarkıcılık sanatının bulunduğunu[70] Araplar kadar Türkleri de iyi tanıyan XIV. yy.’ın önemli devlet adamı ve sosyologlarından İbn Haldun belirtmektedir.

Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey’in Abbasi halifesinin kızıyla evlenme töreni Bağdat’da 1063 yılında yapılmıştır. Sultan Tuğrul’un peygamber soyundan olan gelini odasında ziyaret ettikten sonra düğünün yapıldığı saray bahçesinde Selçuklu Devleti’nin kumandanları ve devlet ileri gelenleri ile birlikte oynadığını bazı tarihçiler kaydeder.[71] Ebülferec ise bu düğünde Sultan ile devlet büyüklerinin ayakta kendi adetlerince oynadıklarını ve kendi dillerinde şarkı söylediklerini belirtir.[72]

Selçuklu Devlet Adamı Nizamülmülk 1077 yılında Melikşah için yazdığı Siyasetname adlı eserinde nedimlerin özelliklerini sayarken eğlence tertip edebilmeleri, eğlendirici olmaları,

hatta müzik aleti alıyolr olmalarının iyi olacağını söyler. Ona göre padişah saraylarında sakiler/iki sunanlar ve eğlence tertipleyenler yer almalıdır.[73] Eserinde zaman zaman eski çalgıcıların hikayelerine de yer verir. nl İran algıcısı Barbed,[74] Sasanilerden Kubad'ın ordusunda ks, davul çalan nevbetden veya Bveyhilerden Fahrüddeve'nin sarayındaki mutriblerden[75] bahsetmesi bunlardandır.

Halkın düğün, bayram, nevrz eğlencelerinde, çalgıcılar (mutrib) alar, hanendeler söyler, meddah ve hokkabazlar davetlileri eğlendirirdi. Kadınlar da kendi aralarında eğlenirdi. Bunun gibi evlenme töreni düğünlerinde de çalgı alınır, hanende okur, kadınlar oyun oynarlardı. Orta ağı anlatan birçok eserde buna benzer anekdotlar bulunabilir. Kadınların eğlencelerinde şarkıcılar, rakkaseler bulunur, şarkı ve danslar oynanırdı. Sadi şirazi'nin Bostan'ında buna benzer örnekleri görmek mümkündür. Bir şehzadenin saray meclisini anlatırken her türlü nimetler yanında bazı insanların sarhoş olduğunu, bazılarının gazel okuduğunu, hanende ve sazandeleri, sakinin şarap sunuşunu, çalgılardan enk ve defin birbiri ile uyumlu çalışını, ney, kopuz, tamburu sıralar.[76] Bir kopuzcunun (kopuzi) eğlence meclisinden sarhoş evine dönerken bir abide rastlaması ve kopuzunu onun kafasına vurup kırması, abidin ertesi gün onu bulup yeni bir kopuz alması için para vermesi onun ilginç hikayelerindendir.[77]

XII. yy. başlarında Selçukluların hakimiyetindeki Merv'de öldüğü bilinen İbn Bâbe, Re'smâlü'n- nedîm[78] adlı Arapça eserinde nedimlik görevini üstlenecekler için gerekli bilgileri kısa kısa kaydetmiştir. Eserinde şarkıcılar (muganniler) hakkında bilgiler verirse de bu bilgiler önceki dönemlere ait bilgilerdir.

Azerbaycan ve Kuzey İran bölgesinde hüküm süren İldenizliler'den Atabeg Nusrettin Ebu Bekir için ünlü şair Nizami (. 1214) Farsça mesnevi tarzında İskendername'yi yazmıştı. Bu eserin daha sonra yapılan birçok Türkçe tercümelerinde görülebileceği gibi müzikle eğlenceyi anlatan kısımları vardır. Sadi şirazi'nin (. 1292) Atabeg Ebubekir ve

onun oğlu Atabeg II. Sa'd için yazdığı Bostan ve Gülistan adlı eserlerinde eğlence müziğine ait anektodlara rastlanmaktadır. Feridüddin Attar'ın eserinde ney, çenk, davuldan bahsederken "neydeki feryat benim sözlerimdir, çenkdeki nağme benim feryadımdandır", davul saltanat alameti olarak gösterilir,[79] bir neyzen ölürken haline sorana "ömrüm boyunca hava üfürdüm, şimdi toprağa gidiyorum" der.[80] Nizami Gencevi de Mengüceklerden Fahreddin Behram Şah'a 1178-79 yıllarında sunup beş bin altın ödül aldığı eseri Mahzen-i Esrar'ında eğlence öğelerine yer vermiştir. Sazcılar, nağmeler, Zühre yıldızının sazıyla meclise ahenk vermesi, Sultan Sencer zamanında vergi toplayanların davulla bunu duyurmaları, çalgıcılardan başkasının çalgılara el sürmemesi gerektiği, bir yerden bir yere göç edilirken "göç makamı" çalınması o günün toplumunun anlayışını yansıtmaktadır.[81]

Türkiye Selçuklularına gelince, Osman Turan'ın yayınladığı bir belge müziğin sultan ve insan için gerekliliği anlatıldıktan sonra Türkiye Selçuklu sarayında terennüm ve teganniler söyleyen çalgıcıların (erbab-ı tarab) tayini hakkındadır. Bu belgeler sarayda muganni/hanende ve çalgıcıların (mutrıb/mutrıbelerin) bulundurulduğunu gösterir.[82] Selçuklu saraylarında içkili, müzikli, raksli eğlence tertipledikleri anlaşılmaktadır. Türkiye Selçuklularından I. İzzeddin Keykavus'un (ö. 1220) muhteşem düğününde şehir müzisyenleri, saray (has) müzisyenleri, sema edenler, hanende kavvalan-ı haslar bulunduğunu İbn Bibi söyler.[83] Keykavus, Konya tahtına çıkmak için Konya'ya geldiğinde onu devlet adamları ve tüccarlar yanında ahiler, mutripler ve nevbetçiler de karşılamışlardır.[84] Yine İbn Bibi bu düğünlerde çeşitli oyunlar, eğlence ve raksdan bahsederken müzik aletlerinden saz, çenk, rebab/rubab, barbet, ut kullanıldığını da zaman zaman anar.[85]

Türkiye Selçuklularında meslekleri inceleyen Erdoğan Merçil'in eserinde müzikle ilgili guyende, kavval, muganni meslekleri kaynaklara dayanılarak anlatılmıştır. Burada, onun verdiği bilgiler özetlenecektir. Guyende mesleğini yapanlar kavvallar gibi mevlevi muhitinde semalara katılırlardı. Şarkı söyleyip

def alıyorlar, cenaze önünde yer alarak mersiye okuyorlardı. Hamamlarda yapılan eğlencelerde şarkılar söylerlerdi. Konya'da Sultan II. Keykavus'un has naibi Eminateddin Mikail'in hanımının evinde her cuma akşamı toplanılır, Mevlana bu toplantılara gelir, gece yarısına kadar kadın guyendeler ilahi söyler, defiler, neyzenler alar Mevlana sema ederdi.[86] Kavvallar irticalen şiir söyleyen, hikaye anlatan, hoş sohbet kişilerdi. I. Aladdin Keykubad Konya'ya geldiğinde onu kar ılayanlar arasında yer almışlardı. Konya'ya Abbasi elçisi olarak gelen  ihab ddin Sühreverdi'yi uğurlarken saray kavvallarının sema yaptıkları, kavvalların düğünlerde yer aldıkları, mevlevi toplantılarına katıldıkları, def çaldıkları, cenazelerde mersiye okudukları anlaşılmaktadır.[87]

Muganni erkek, muganniye kadın müzisyen cariyeler için kullanılırdı. Bu mesleği yapanların saray davetlerine ve mevlevilerin sema meclislerine katıldıkları anlaşılmaktadır. Sultan Rükneddin IV. Kılıç Arslan'ın yemeğinde muganniler  arkı s ylemi lerdi. Muganniler sema sırasında ağır söylerlerse sema ağır, hafif söylerlerse sema hafif yapılır.[88] çalgıcı- arkıcı Mutribler çaldıkları def gibi müzik aleti eşliğinde  arkı söylerlerdi. Düğünlerde, karşılama törenlerinde, eğlence ve sema meclislerinde g r  rlardı. Deflerine atılan paralarla geçinirlerdi. Erzurum Meliki Cihan ah, Eyyubilerden Melik Eşref'e eng çalan bir mutribe göndermişti. Mutribler saz, barbet, eng, def, derra-yı hind, ney, rebab, surna (zurna), tanbur, kanun, egane (ağana), nakur (bir çeşit boru), erganun (organun), musikar, rud, buk (boru), d hl (davul), kerrenay, k s, nakkare, nefir, sanc, tabl, tablek, tebiri (tebire-davul), cura, evgan gibi müzik aletleri çalarlardı.[89] Burada g r  lmeyen ancak Yunus Emre, Dede Korkut hikayelerinde, atas zlerde anılan yelteme, kopuz, kaval gibi diğer müzik aletleri Selçuklular zamanında da kullanılmıştır. Bunun için Gazimihal ve Ögel'in eserine bakılmalıdır. algıcılar çaldıkları sazlara göre de adlandırılmı lardır: deffaf (defzen-defi), avvad (udi), engi (engzen-engalan), d h lzen (davulcu), nakkarezen, nayi (neyzen), rebabi, tabbal ve tablzen gibi. Türklerin bugün de

kullandıkları bazı sazların Selçuklular zamanında kullanıldığını çeşitli kaynaklarda görebiliyoruz.[90] XI. yüzyılın ilk yıllarında yazılmış Prens Anna Komnini'nin Alexiade adlı eserinde hasta kralın komik görünümünü konu edinen Türkiye Selçuklularının gösteri oyunlarından bahsedilmesini Selçuklularda tiyatro olarak değerlendirenler vardır.[91]

Daha sonra yazılmış birçok Türkçe müzik nazariyatında "sebzendersebz" makamını icat eden ve hayatı hakkında bir bilgiye rastlanmayan bir Muhammed Lala'dan bahsedilmektedir. Bu konu ve isimden bahseden nazariyat mecmuaları içinde bilinen en erken eser II. Murad zamanında yazıldığı kabul edilen Ruhperver[92] ve Hızır b. Abdullah'ın[93] XV. yy.'da yazdıkları eserlerdir. Müzikle uğraşan üstadlar arasında daima Abdülkadir Meragi'den önce anılması, Lala kelimesinin ilk defa Türkiye Selçukluları tarafından şehzadelerin eğitiminden sorumlu komutanlar için kullanıldığı[94] bilindiğine göre bu Muhammed Lala denilen müzisyen şahsın en erken Türkiye Selçukluları zamanında ve Anadolu'da yaşamış olması gerekir.

■ Müzik Nazariyat Eserleri

Bu konuya başlarken XI. yüzyıl başlarında önemli müzik yazarları içinde bulunan İbn Sina'nın (ö. 1037) öncelikle anılması gerekirdi.[95] Fakat İbn Sina, Farabi gibi Selçuklulardan önce öldüğü için onu bu dönemin müzik yazarlarından sayılmazlar. Ancak bu nazariyatçılar eserleri ile daha sonraki müzik teorisyenlerine önder olmuşlardır.

Selçukluların 1043'de ele geçirdikleri Isfahan'da yaşayıp müzik nazariyatına eğilen mühim yazarlardan İbn Zeyle (ö. 1048), İbn Sina'nın öğrencisiydi. İbn Zeyle'nin el-Kâfî fi'l musika adlı (nşr. Zekeriyya Yusuf, Kahire 1964) eseri iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım ses, ikinci kısım zaman hakkındadır. Kitabında müziğin tarifi, beste (ilmü't-telif) ve ika unsurları, sesin oluşumu, tesiri, müttefik ve mütenafir notalar, aralıkların çeşitleri, cinsler, riyaziye ile ilgisi, sistemler, Kindî'den yaptığı uzun bir alıntı ile ritim, beste,

melodilerin çeşitleri ve sınıflandırılması konuları üzerinde durur, İbn Sina ve Farabî'den alıntılar yapar, eserin sonunda udun akordu ve ney enstrümanlarından bahseder.

Ömer Hayyam (ö. 1132) tarafından yazılmış el-Kavl ala ecnas[96] müziğe de değinmektedir. XII. yüzyılın en önemli filozofu olarak kabul edilen fikirleri ile Avrupa'da da tanınan Orta Asya bilginlerinden Fahreddin Razi (ö. 1209) Hadâikü'l envâr adlı ansiklopedi/ilimler tasnifi eserinde müziğe de yer vermiştir. Hadâikü'l envâr altmış ilimden bahseden Farsça bir ansiklopedidir. Eserin 48. babı müzik ilmi ile ilgilidir.[97]

Hayatı hakkında pek bir şey bilinmeyen Suriye'nin kuzey taraflarında yaşadığı anlaşılan Hasan el-Katib'in (ö. 1228) Kitâbü kemâli edebi'l gınâ'sında müzik teorisi, pratiği, estetik ve felsefesi, edeb ve erkanını 53 babda işlenmiştir.[98] Hasan el-Katib'in eseri müzik nazariyatı hakkındadır.[99] Farabi ve Ahmed b. Tayyib'den felsefi görüşler nakleder. "Fazlü'l-gınai'l-kadîm" faslında "Fazlü's-sinaa" başlığı vardır. İçindekiler:

- 1- Tarab,
- 2- Fazlül elhan,
- 3- Elhan'ın manaları,
- 4- Ef'alü'l-elhan,
- 5- Fazlü'l-gınai'l- kadîm ve şerefü tilke'l-elhan,
- 6- Fazlü's-şuarai'l-kadîm,
- 7- Fazlü's-sinaa,
- 8- Havâssü'l-elhan,
- 9- hâlâtü'l-elhan,
- 10- el-Müşâkele,
- 11- ismü'l-musiki,
- 12- hudûdü'n-nağam,
- 13- Mebâni'l-elhan,
- 14- el- Hurûfü'l-musavvete,
- 15- takrîrü'l-enfas fi'l-elhan,
- 16- evzan,
- 17- tertîbü'l-lahn,

- 18- na'tü'l-luhun,
- 19- vaz'u'l-luhûn, prozodi,
- 20- el-Mevaziu'l-muayyene fi'l-elhan: kompozisyon.

Bütün bu başlıklarda ika, darb, mugannilerin kabiliyetleri ve davranışları, gınanın tertibi, perdeler, teller, tenzib gibi konularda bilgiler verir.[100] Bunlara ilave olarak Topkapı nüshasını gören Shiloah şu fasılları da verir:

- 21- makamların kaliteleri,
- 22- şiir ve melodiler,
- 23- ses ve melodiler,
- 24- ses ve telli enstrümanlar,
- 25- vb.[101]

Princeton Üniversitesi profesörlerinden Fadlou Shehadi, Orta Çağ İslam dünyasındaki müzik teorisyenlerinden Farabi, İbn Sina ile birlikte Hasan el-Katib'in bu eserini de eserinde incelemiştir.[102]

XIII. yüzyılda yaşayan önemli matematikçilerden olup Meraga ve Bağdad'da yaşayan Nasreddin Tusi'nin (ö. 1274) adı Türkçe müzik nazari bilgiler eserlerinde çok görülen bir musikişinasdır. Birçok ilimle uğraşan ünlü Nasreddin Tusi'nin ilimler tasnifinde riyazi ilimlerin dördüncüsü müziktir.[103] Tusi, ahlakla ilgili eserinde adaleti anlatırken "adaletin tıpkı müzikte ve notalarda, bestelerde olduğu gibi ahlaki değerlerle orantılı olduğunu" belirtmektedir.[104] O ayrıca müzik konusuna da eğilmiş ve bu konuda Risale fi ilmi'l-musiki[105] adlı bir eser yazmıştır. Tusi'nin adına, Risale ağazi'l-enğam adında kayıtlı bir esere de rastlanmaktadır.[106] İbn Vâsıl olarak meşhur Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Selim b. Nasrullah'ın (ö. 1298), Tecridü'l-egani mine'l-mesalis ve'l-mesani[107] adlı eserinin 1267 tarihinde Muhammed b. Muhammed Halebi tarafından yapılmış kopyası bilinen tek nüshadır. Kopyasına bakarak yazarın Suriye tarafında yaşadığı söylenebilir.

Adından çok söz edilen bir başka musikişinas ise Safiyyüddin Abdülmü'min Urmevî (ö. 1294) yüzyılın en önemli

nazariyecilerindendir. Azerbaycan'da doğmuş olmakla birlikte küçük yaşta Bağdat'a gelip Abbasi halifesi Mustansır'ın (salt. 1226-1242) sarayına katip oldu. Bu sırada Abbasi halifeliği Selçuklu vassalı (Selçuklulara bağlı devlet) olmuş, Selçukluların verdikleri izin ile Abbasi sarayında da kös, davul, nakkare, zurna kullanan askeri müzik takımı nevbet vardı. Buradan Abbasi sarayında kullanılan müziğin Orta Asya etkisinde olduğu sonucu çıkarılabilir. Safiyyüddin, ünlü matematikçi ve ansiklopedist Nasıruddin Tusi'nin tavsiyesi (Uygun, s. 34) ile yazdığı Kitâbü'l- Edvâr[108] adlı eserinde müzik nazari bilgilerini sistemli hale getiren ilk kişi olması sebebiyle "sistemci ekolün önderi" olarak kabul edilmektedir. Yaşadığı çevre Azerbaycan, Irak bölgesi olmuş, 1258'de Bağdat'ı yağmalayan Moğol istilasından kurtulmakla birlikte işlerinin kötü gitmesinin ardından borçları sebebiyle hapsedilmiş ve borçlu ölmüştür. Safiyyüddin'in eseri onbeş fasıldır.

- 1- notaların tizlik ve pestlikleri,
- 2- perdeler,
- 3- aralıklar,
- 4- Tenafür,
- 5- Mülayim,
- 6-Edvar ve oranları,
- 7- İki telli enstrümanlar,
- 8- Ud ve akordu,
- 9- Meşhur makamlar,
- 10- Makamların ortak yönleri,
- 11- Tabakalar,
- 12- Akordlar,
- 13- İka,
- 14- Makamların etkileri,
- 15- Müzikal uygulama.

Eserdeki görüşleri Owen Wright incelemiş,[109] eserin tamamını M. Nuri Uygun Türkçe'ye çevirip açıklamıştır. Hayatı hakkında yine bilgi bulunmayan ancak kuzey İran

bölgesinden olduğu anlaşılan Hasan b. Ali el-Hüseyini el-Yezdi'nin Kitab fi fenni'l-elhan adlı eseri müzikten bahseder.[110] Bu mecmuanın baş tarafında Safiyyüddin'in edvarının yer alması, Hakani'nin şiiri ve Farabi'nin anılması yazarın en erken XIII. yüzyıl sonlarında yaşadığını gösterir. Bu risalede "sahib-i edvar"dan birkaç musiki cedveli ve dairesi verilmektedir. Eserin içindekiler bir mukaddime iki fen ve bir hatimedden oluşmaktadır: Mukaddime: Bu ilme başlarken bilinmesi gerekenler, Birinci Mebhas: Bu ilmin sınırları ve konusu, İkinci Mebhas: Bu ilmin başlangıcı hakkında hendesi ve müteferrik bilgiler, Birinci Fen: Elhan hakkında iki maksaddır. Birinci maksad: Edvar hakkında iki mevriddir. Birinci mevrid: Edvarın cüzleri hakkında iki mevkıftır. Birinci Mevkıf: Basit cüzler iki marsaddır, Birinci marsad: Aralıklar (eb'ad), İkinci marsad: Cumû', İkinci Mevrid: Edvarın sureti hakkında iki marsaddır. Birinci marsad: Edvarın tertibi. İkinci marsad: Edvar hakkında iki matlabdır. Birinci matlab: Cetveller. İkinci matlab meşhur dairelerin isimleri ve halleri hakkında iki kavldir. Birinci kavl: Dairelerin isimleri. İkinci kavl: Dairelerin ortak nağmeleri. İkinci Mevkıf (Aslında bu kelime maksad olmalı): Aletlerin hükmü hakkında iki mevriddir. Birinci mevrid: Aletler ve desatin. İkinci mevrid: Ud'dan edvarın çıkarılması. İkinci Fen İka hakkında iki maksaddır. Birinci maksad: Bu fende usuller. İkinci maksad: İkalar. Hatime: Uygulamanın nasıllığı hakkında iki maksaddır. Birinci maksad: Uygulama halleri üzerine iki mevriddir. Birinci mevrid: İntikaller. İkinci mevrid: Havass-ı südud. İkinci maksad: Cüzi uygulamalar. Eserin sonu eksiktir.[111] Hasan Yezdi gibi bölüm başlığı olarak XV. yy.'da yaşadığı bilinen Ali Şah b. Hacı Büke'nin müzik kitabında da "Marsad" kelimesini kullanması[112] bu eserden etkilendiğini göstermektedir.

1175'de Nizamiye medresesi hocalarından müzik dersleri aldığı bilinen Kemaleddin İbn Yunus (ö. 1242) kendini daha çok kimya, geometri ve matematik sahasına vermişti.[113] Muhtemelen matematikle ilgili eserlerinde müzik ilminden bahsetmiş olabilir. Basra'da yaşamış ünlü edebiyatçı Hariri'nin (ö.

1122) kendi döneminin toplum hayatını yansıtan Makamat adlı eserinde musiki izlerini görmek mümkündür. Eserinde ut (Makamat, s. 101, 407), müzikli ve danslı yaşama tarzı (s. 102, 139, 182, 263, 289, 330), bir hanendenin okuduğu şarkı (s. 182), güzel sesli şarkı söyleyen cariyeye (muganniye: s. 263, 330, 407), müzisyenlerden Emeviler zamanında yaşamış Mabed, İshak Musîlî, Halife Mütevekkil'in sazendelerinden nayî Zünâm (s. 139, 518-520), ünlü sufi ve hadisçi Abdullah b. Mübarek'den bir zamanlar udi olarak (s. 561) bahsedilir.

Bu yüzyılın önemli kaynaklarından olan biyografi eserlerini İbnü'l Kiftî (ö. 1248), İbn Ebû Usaybia (ö. 1270), İbn Hallikân (ö. 1282) ve İbn Fazlullah Ömerî (Schiloah, s. 355-356) yazmışlardır. İbnü'l Kiftî'nin Târîhü'l-hukemâ'sı fizikçi, filozof, astronom, hekim ve müzikle ilgilenen bilim adamlarından bahseder (Farukî, İslâm Kültür Atlası, 477).

İbn Ebû Usaybia'nın Uyûnü'l-enbâ fi tabakâti'l-etibbâ'sında daha önceki birçok teorisyen ve müzisyenin yanında kendi devrinde yaşamış Halepli Reşidüddin b. Halife (doğ. 1183) gibi teorisyen, udi ve şarkıcılardan bahseder. İbn Hallikân'ın Vefeyâtü'l-a'yân'ı da böyledir. Yazarlara göre alfabetik olan bu eserler Shiloah'ın listelediği müziğe dair yazılan eserleri zikrederler.[114] İbn Fazlullah Ömerî'nin eserinin onuncu cildi müzikseverlerin biyografisidir. XIII. yy. başlarında Şam bölgesinde yaşamış olan Muh. b. Ahmed ed-Dımaşkî (ö. 13 asır), Bulûğu'l-mina fi teracimi ehli'l-gına (Dımaşk 1408/1988, DİA nr. 14.565; nr. 5836, s. 338-343) adlı eserinde müziği ve müzisyenlerin durumunu ve hayatlarını aktarmıştır.

İbn Bîbî'nin (ö. 1285'den sonra) Türkiye Selçukluları tarihini anlatan el-Evâmirü'l-Alâiyye adlı eserinde müzik ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür.[115] Şam ve Kahire'de yaşamış olan İbn Hallikan (ö. 1282) da ünlü biyografi eseri Vefeyâtü'l-a'yan'da[116] Erbil bölgesinde yaşayan müzik ustası Cemaleddin Mahmud b. Abd el-Erbili'den bahseder.[117] Erbil bölgesinde müziğin rağbet bulduğunu ve müziğin canlı olduğunu Ebu Abdullah Bedreddin Muhammed Hatib el-Erbili'nin (v. 1331) yazdığı Cevahirü'n-nizam fi ma'rifetil-enğâm (1329'da yazılmıştır) adlı eserde göstermektedir.

Bilindiği kadarı ile XI-XIV. yy. arasında Anadolu'da yazılmış tercüme ve telif eserler arasında doğrudan müzik ile ilgili Türkçe bir esere rastlanılmamıştır. Bununla birlikte yukarda değindiğimiz gibi askeri müzik takımı nevbet ve nevbet çalgıları olan nakkare, zil, davul, boru Anadolu'ya Selçuklular tarafından getirilmiştir. Anadolu'da dervişlerin def, daire çaldıkları, mevlevilerin ney, rebab çaldıkları bilinmektedir. İcra edilen müzikler içinde saraya mahsus bir müzikle birlikte halkın icra ettiği bir tarzın olması kültürün devamlılığı ilkesine uygunluk göstermektedir. Nitekim günümüzde de söylenen Horasan'dan göç türkülerini söyleyen Türkmenlerin[118] Selçuklular zamanında göç ettikleri, Anadolu'ya yerleştikleri bilinmektedir. Bahaddin Ögel'de Selçuklular arasında görülen sazların bütün Türk dünyasında görülen sazlarla aynı olduğunu, şaman davulu olarak bilinen deflerin her tarafta çalındığını vurgular. Türkiye Selçuklularında yetişen abdallar, bacıyan-ı rum olarak bilinen kadınlar veya Horasan erenleri olarak bilinen şeyhler, gezgin dervişler ilahi, nefes, türküler söyleyerek ahlaki değerleri öğretmeye ve toplumda yaymaya çalışırlardı. Onların çabaları ve yardımlaşma tekkeleri ile birçok Anadolu yerlisinin Müslüman olduğu söylenebilir.

XIII. yy.'da Türkiye Selçukluları zamanında yazılan eserler içinde muhtemelen müzik unsurları içeren ilk rüya tabiri kitabı II. Kılıçaslan adına Ebülfazl Hüseyin Tiflisi'nin yazdığı Kamilü't-tabir[119] adlı eserdir.

(Dowamy bar)... Áydym-saz sungaty